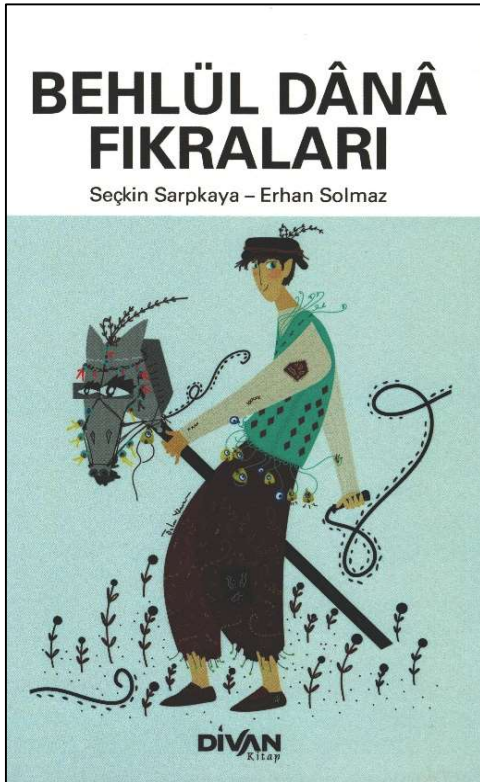

Kitap İncelemesi/Book Review

GÜVEN, Kübra (2023). SARP KAYA, Seçkin ve SOLMAZ, Erhan (2023). Behlül Dâna Fıkraları. İstanbul: Divan Kitap, 148 s., *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*. 8 (3), 191-194. DOI: 10.30568/tullis.1384465

SARP KAYA, Seçkin ve SOLMAZ, Erhan (2023). *Behlül Dâna Fıkraları*. İstanbul: Divan Kitap, 148 s.

Kübra GÜVEN*

Seçkin Sarpkaya ve Erhan Solmaz tarafından kaleme alınan *Behlül Dâna Fıkraları* adlı kitap, Ağustos 2023'te okurlarla buluştu. Divan Kitap'tan çıkan eser 13,5x21 cm boyutlarında olup 148 sayfadan oluşmaktadır. Ön kapağın üst kısmında kitabın ve yazarların adları; orta ve alt kısmında ise Özlem Yılmaz tarafından hazırlanan ve Behlül Dâna'nın gençlik demlerini gösteren bir çizim yer almaktadır. Kitabın arka kapağını çevirdiğimizde bizi Behlül Dâna ve kitap hakkında kısa bilgiler karşılamaktadır. Burada yazarlara göre kitabın temel amacı, "*Behlül Dâna'nın Türk dünyası mizahındaki yeri*"ni belirlemektir.

Kitabın jenerik ve içindekiler sayfalarını geçtikten sonra "ön söz, giriş, 3 ana bölüm, sonuç, kaynakça ve Behlül Dâna fıkralarının metinleri" karşımıza çıkmaktadır.

Kitabın dokuzuncu sayfasındaki "Değerli hocamız Prof. Dr. Fikret Türkmen'e..." ithafından sonra "Ön Söz" (s. 11-12) kısmı gelmektedir. Burada gülme, mizah ve fıkranın tanımları yapılmış; akabinde Behlül Dâna hakkında tanıtıcı mahiyette birkaç cümleye yer verilmiştir. "*O, halkın sözcüsü bir fıkra tipidir ve Türk kültüründe Azerbaycan ve İran Türk sahalarında güçlü bir şekilde sahiplenilmiştir.*" (s. 11) tespiti, burada dikkati çekmektedir. Ön söz başlığı, çalışmanın hazırlanmasında destek olan kişilere şükran duygularını ifade eden satırlarla sona ermektedir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, e-posta: kbragven@hotmail.com, ORCID: 0009-0005-4047-4870.

Gönderilme Tarihi: 1 Kasım 2023

Kabul Tarihi: 29 Kasım 2023

Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2023

“Giriş” bölümünde (s. 13-22) yazarlar, Behlül Dâna’yı ve onun etrafında anlatılagelen fıkraları incelerken neler yaptıklarını “amaç, kapsam ve yöntem” başlıklarıyla okuyucuya açıklamaktadır. Burada ilk olarak fıkranın geçmişten günümüze sözlü, yazılı ve dijital kültür ortamlarında görüldüğü; eleştirme, uyarma, açıklama, ders verme gibi işlevleri yerine getirdiği; etkin bir mizah aracı olduğu; bir fıkraya güç veren unsurların başında fıkra tiplerinin geldiği gibi hususlara vurgu yapılmaktadır. Ardından yazarlar, Behlül Dâna’yı bir fıkra tipi olarak değerlendiren müstakil çalışmaların olmaması sebebiyle bu konuyu ele aldıklarını söylemekte ve şu sorulara cevap aramaktadır: “Behlül tipi neden Türk dünyasında, özellikle de Azerbaycan ve İran Türk sahaslarında bu kadar benimsenip bir fıkra tipi olarak yer edinmiştir? Sünnî ve Şîî sözlü kültür dünyası Behlül’ü niye sahiplenmiştir? Behlül’ün Azerbaycan ve İran Türk sahasında karşısına aldığı karakterlere mesajları nedir?” (s. 15) Çalışmalarını 43 ana metin ve bunların 39 eş metni olmak üzere toplam 82 fıkra üzerinde sürdürdüklerini söyleyen yazarlar, Behlül’ün kimliğini ve mesajlarını ortaya koyabilmek için detaylı bir yapı ve içerik incelemesine giriştiklerini ve sonunda bir tipoloji ortaya koyduklarını ifade etmektedirler.

Girişten sonra kitabın üç ana bölümü gelmektedir: “Sınırları Aşan Gülmeceler: Türk Halk Bilgisinde Fıkra ve Fıkra Tipleri”; “Deli mi, Dâhi mi? Gerçekte ve Tahkiyede Türk Halk Bilgisinin Ortak Fıkra Tiplerinden Behlül”; “Deli Görünüşlü Dâhi Behlül’ün Fıkralardaki Tipolojisi”.

Kitabın “Sınırları Aşan Gülmeceler: Türk Halk Bilgisinde Fıkra ve Fıkra Tipleri” adlı birinci bölümünde (s. 23-34) “İnsan neden güler?” sorusunun Antik Çağ’dan beri çeşitli disiplinler tarafından ele alındığı, günümüzde de bu meselenin hâlâ tartışıldığı belirtilmektedir. Bilge filozoflardan Platon gülmeyi “ahlaki zafiyet”, yani insanın kendi öz kontrolünü kaybetmesi biçiminde açıklarken, Aristoteles gülmeyi “düşkünlük belirtisi” olarak tarif etmektedir. Bu tartışmanın Orta Çağ’da da devam ettiği, hatta mizahın soytarıllık, maskaralık olarak görüldüğü ve sadece belirli zamanlarda hoş karşılandığı dikkati çekmektedir. Yeniçağ ile değişen dünya düzeninin ve bilhassa Fransız İhtilali gibi gelişmelerin ise yeni bir başlangıca vesile olarak “serbest düşünme” kavramının önünü açtığı söylenebilir. Bu dönemde gülmenin mahiyeti ve gülmeye giden süreçlerin kuramsal açıklaması üzerine kafa yoran çok sayıda düşünür ortaya çıkmış ve bu da gülme kavramına dair yeni görüşleri gündeme getirmiştir. Bu bölümün “Türk Halk Bilgisinde Fıkra Türüne Genel Bir Bakış” (s. 25-27) adlı başlığında, fıkranın Türkiye sahasında tanımlarını yapan Pertev Naili Boratav, Dursun Yıldırım, Saim Sakaoglu, Metin Ekici, Gülin Öğüt Eker gibi halk bilimi/halk edebiyatı alanına önemli katkılar sunmuş isimlerden yararlanan yazarlar, fıkraların “sosyal dokunun estetik yansıması” olduğunu belirtirler. Ayrıca Azerbaycan sahasında fıkra türü “latife (gülünç olma)” olarak ifade edilirken, İran Azerbaycan’ında “toplumsal yanlışların eleştirildiği estetik mecra” olarak tarif edilmektedir. Bu bölümün diğer başlığı olan “Türk Halk Bilgisindeki Belli Başlı Fıkra Tipleri ve Genel Özellikleri” (s. 27-34) başlığında, tip kavramını Dursun Yıldırım’ın tanımıyla veren yazarlar; tipi toplumsal konularda sözcülük edip kişi veya kişileri uyararak eleştirilerde bulunan anlatı unsuru olarak tanımlamışlardır. Ayrıca burada, Türk dünyasındaki fıkra tipleri

içinde en yaygın kişi olan Nasrettin Hoca'ya geniş yer vermişler ve hocanın diğer Türk boylarındaki isimlerine de değinmişlerdir.

Kitabın “Deli mi, Dâhi mi? Gerçekte ve Tahkiyede Türk Halk Bilgisinin Ortak Fıkra Tiplerinden Behlül” adlı ikinci bölümünde (s. 35-41), ilk olarak “behlül” kelimesinin anlamı üzerinde durulmuş ve sonunda şu genel tanıma ulaşılmıştır: “*Kendisini deliliğe vurmuş, mecnun gibi davranışlar sergileyen fakat özünde son derece akıllı olan ve deliliğini bir kılıf olarak kullanıp söylediği akıllıca sözler ve sert eleştirilerden zarar görmekten kurtulan güler yüzlü bir meczup.*” (s. 36) Akabinde Behlül Dâna'nın tarihî şahsiyetine de değinen yazarlar, Behlül'ün 8-9. yüzyılda Bağdat'ta yaşadığını; Behlül-i Dâna, Behlül-i Dîvâne, Sultânü'l-meczûbin ve Behlül er-Reşid gibi isimlerle anıldığını söylemektedirler. Behlül'ün hangi kaynaklarda ne şekilde geçtiğini de aktaran yazarlar, ondaki deli görünüşlü dâhi tipinin kaynağını şu sözlerle açıklamaktadır: “*Onun nitelikleri tasavvuf, Şamanizm, Türk kültürünün diğer kodları ve fıkra türünün özelliklerini bir arada bulunduran bir portre ortaya çıkarmaktadır.*” (s. 41)

“Deli Görünüşlü Dâhi Behlül'ün Fıkralardaki Tipolojisi” adlı üçüncü bölümde (s. 42-53) ilk olarak Behlül'ün fıkra dünyasında nasıl tarif edildiğine, yani bir bakıma onun köken mitine odaklanan yazarlara göre, Behlül'ün “deli” olarak ifade edilişi, “deli” sıfatının ötekileştirme içermesine rağmen aslında gücü, kudreti ifade etmesi üzerinden anlamlandırılmaktadır. “Dâna” ve “dânende” ifadeleri günümüz Türkiye Türkçesinde yaygın olmasa da Farsçada “bilgili, bilen, bilgin, bilgiç” anlamlarına geldiği için Behlül, aynı zamanda kime ne cevap vereceğini iyi bilen, deliden ziyade akli başında bir kişi olarak değerlendirilmektedir. Fıkraların şahıs kadrosuna da değinen Sarpkaya ve Solmaz'a göre; Behlül Dâna'nın karşısına Harun Reşid, Şah Abbas, padişah, kadı, vezir gibi ismi bilinen veya bilinmeyen fıkra kahramanları çıkmaktadır. Behlül Dâna bunlarla olan sohbetlerinde, ismi etrafında oluşan tipin tüm özelliklerini sergilemektedir. Mesela Şah Abbas'a hayatın, gençliğin, gücün, iktidarın geçici olduğunu anlattığı fıkroda Behlül Dâna, delilik ve dâhilik arasındaki çizgiyi mizahın gücüyle birleştirmiş ve “düzeltici” işlevini kıvrak zekâsıyla yerine getirmiştir.

“Sonuç” kısmında (s. 54-56) kitabın genel bir değerlendirmesini yapan yazarlar, Behlül Dâna etrafında şekillenen fıkralardan hareketle varılan sonuçları dört madde halinde özetlemişlerdir. Genel kanaat, Behlül'ün “deli ve veli arasındaki ince çizgide dolaşan bir fıkra tipi” olduğu yönündedir. Ayrıca Behlül Dâna'nın geleneksel fıkra tipleri içerisinde Bektaşî anlatılarıyla da paralellik gösterdiğini belirtmişlerdir.

“Kaynakça”da (s. 57-60), Sarpkaya ve Solmaz'ın yararlandıkları 69 yaygın alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

Son kısım olan “Behlül Dâna Fıkraları (Metinler)” adlı bölümde (s. 61-148), 43 ana metin ve bunların 39 eş metni olmak üzere toplam 82 fıkra metni yer almaktadır. Buradaki fıkralar genel olarak ders verici, eleştirici, günlük hayattan beslendiği kadar olağanüstü motiflere de sahip anlatılardır. “Allah Bilmir Ne Vaht Yağdırmağ Lazımdı?”, “Arvad Feli”, “Baggalın Çohbilmişdiyi”, “Başını Aldadı Uduram”,

“Behlül Danende’nin Hazırcavablığı”, “Behlül Danende Siçanların Padşahıdır”, “Eşşek, Sene Deyirem, Gonag, Sen Eşit”, “Soğan Al, Sarımsağ Al”, “Deryadan Çıhan El”, “Müselmanların Allah’ı”, “Sen Ağızlısan Yohsa Men?” ve “Gurumsagların Yoldaşı” bu bölümde dikkati çeken fıkra metinlerindedir.

Behlül Dâna Fıkraları, gerçek bir karakterin fıkra tipine dönüşmesini ele almaktadır. Hakkında çok az bilgi bulunan Behlül Dâna’nın, yaşadığı dönemin sosyal ve siyasi olaylarına dair yaklaşımı “deli” kavramıyla ötekileştirilmesine sebep olsa da aslında kendisinin görüldüğü gibi biri olmadığı bu kitapla ortaya konulmaktadır. Elinizdeki bu eser, fıkra ve mizah çalışmalarına ilgi duyanlar için iyi bir kaynak teşkil edecektir.